

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: „Актуальні питання господарського права”

на тему:

„Штраф як неустойка (штрафні санкції) та
господарсько – адміністративний штраф: спільні та
відмінні риси ”

Студентки 1 курсу групи ПРм - 11
Галузь знань 08 «Право»
Спеціальність 081 «Право»
Бейгер В.А.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК КОМПЛЕКСНОГО ІНСТИТУТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА.....	5
1.1. Поняття та види господарсько-правової відповідальності.....	5
1.2. Функції господарсько-правової відповідальності.....	7
1.3. Підстави господарсько-правової відповідальності.....	9
РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ОКРЕМИХ ВИДІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА (ШТРАФНІ САНКЦІЇ ТА ГОСПОДАРСЬКО-АДМІНІСТРАТИВНИЙ ШТРАФ).....	11
2.1.Штраф як неустойка (штрафні санкції) як вид господарсько-правової відповідальності.....	11
2.2.Господарсько-адміністративний штраф як складова інституту господарсько-правової відповідальності.....	16
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШТРАФУ ЯК НЕУСТОЙКИ (ШТРАФНІ САНКЦІЇ) ТА ГОСПОДАРСЬКО-АДМІНІСТРАТИВНОГО ШТРАФУ.....	20
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зважаючи на постійний прогрес та розвиток суспільства існує необхідність вдосконалення усіх сфер його життєдіяльності, а особливо законодавчої. На сьогодні особливо резонансними є питання, що стосуються господарського права, оскільки саме ця галузь права в Україні вважається найменш досліджуваною на законодавчому рівні. Зважаючи на стрімкий економічний розвиток провідних країн світу (в тому числі і України), господарське право потребує негайного вдосконалення та постійного оновлення. Одним із найменш вивчених питань у сфері господарського законодавства залишається питання співвідношення поняття штрафу як неустойки (штрафних санкцій) та господарсько-адміністративного штрафу.

Ці два поняття на перший погляд є схожими, їх ототожнення зумовлене нечіткістю положень п.ч. 1 ст. 230 ГК, що передбачає застосування таких санкцій не лише за порушення господарських зобов'язань (останні можуть виникати з різних підстав, включаючи й господарський договір), а також за порушення правил здійснення господарської діяльності (подібні правила, як відомо, зазвичай встановлюються різними суб'єктами організаційно-господарських повноважень у межах їх компетенції щодо підпорядкованих їм суб'єктів) [1].

Стан наукової розробки питання. Дослідженням спільних та відмінних рис штрафних санкцій та господарсько-адміністративного штрафу та їх правової природи присвячені роботи таких науковців, як В. Авер'янов, З.М. Будько, О.М. Вінник, Н. Саніахметова, В.С. Щербина, О.О. Отрадна, О.П. Подцерковний, Р. Філоненко, Д.М. Лук'янець, В. К. Мамутов та інші, проте у працях зазначених авторів порівняльна характеристика здійснена в загальних рисах.

Метою дослідження є розмежування понять штрафних санкцій та господарсько-адміністративного штрафу в межах господарсько-правової відповідальності, а також встановлення їх спільних та відмінних рис.

Об'єктом дослідження є господарсько-правова відповідальність як комплексний інститут господарського права, а також її окремі види — штрафні санкції та господарсько-адміністративний штраф.

Предметом дослідження є встановлення спільних та відмінних рис понять штрафних санкцій та господарсько-адміністративного права, а також розмежування цих понять в межах чинного законодавства.

Відповідно до мети сформовано такі завдання:

1. Проаналізувати поняття господарсько-правова відповідальність.
2. охарактеризувати основні функції та підстави виникнення господарсько-правової відповідальності.
3. Дослідити поняття штрафних санкцій як виду господарсько-правової відповідальності.
4. Дослідити поняття господарсько-адміністративного штрафу як одного із видів господарсько-правової відповідальності.
5. Здійснити порівняльну характеристику понять штрафних санкцій та господарсько-правової відповідальності.

Курсова робота складається із вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК КОМПЛЕКСНОГО ІНСТИТУТУ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

1.1. Поняття та види господарсько-правової відповідальності

Господарсько-правова відповідальність є комплексним правовим інститутом господарського права, предметом регулювання якого є господарські правопорушення.

Господарсько-правова відповідальність визначається як правові відносини, які виникають внаслідок вчинення господарського правопорушення між суб'єктами господарювання або між суб'єктом господарювання та органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, в результаті чого суб'єкт господарювання, винний у вчиненні правопорушення зазнає несприятливих наслідків майнового або організаційного характеру, які передбачені господарсько-правовими санкціями.

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, в тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих внаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання [1].

у юридичній літературі види господарсько-правової відповідальності можна класифікувати за різними ознаками. Наприклад, Вінник о. М. подає класифікацію за такими критеріями:

- за критерієм змісту впливу: грошові (сплата неустойки/штрафних санкцій, господарсько-адміністративний штраф, відшкодування збитків) та натуральні (заміна неякісної продукції та якісну);

- за критерієм спрямованості: майнові (конфіскація, сплата неустойки/штрафних санкцій, відшкодування збитків, господарсько-

адміністративний штраф) та організаційні (господарсько-організаційні, оперативно-господарські санкції).

- за характером та змістом порушених відносин:

а) санкції, що застосовуються у горизонтальних відносинах, тобто між рівноправними суб'єктами господарювання (сплата неустойки/штрафних санкцій, відшкодування збитків, оперативно-господарські санкції);

б) санкції, що застосовуються у вертикальних відносинах, тобто між компетентним державним органом і суб'єктом господарювання (господарсько-правова конфіскація, господарсько-адміністративний штраф, планово-госпрозрахункові санкції, господарсько-організаційні санкції);

в) універсальні санкції, що застосовуються і в горизонтальних, і у вертикальних відносинах (відшкодування збитків; штрафні санкції та оперативно-господарські санкції);

- в залежності від виду порушених відносин розрізняють санкції, що застосовуються в договірних відносинах (відшкодування збитків, штрафні, оперативно-господарські), і санкції, що застосовуються в позадоговірних відносинах (відшкодування збитків, адміністративно-господарські санкції).

- залежно від інституту господарського законодавства, норми якого передбачають застосування господарсько-правової відповідальності, розрізняють:

а) відповідальність за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства;

б) відповідальність у сфері капітального будівництва;

в) відповідальність в галузі зовнішньоекономічної діяльності;

г) відповідальність в галузі транспорту;

д) відповідальність на ринку цінних паперів та інші [9, с.134].

В. С. Щербина в теорії господарського права розрізняє види господарсько-правової відповідальності залежно від видів господарських правопорушень і санкцій, встановлених за ці правопорушення, та за цим

критерієм виділяє такі види як: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції; конфіскація; господарсько-адміністративні штрафи; планово-госпрозрахункові санкції; господарсько-організаційні санкції [19, с. 182].

1.2. Функції господарсько-правової відповідальності

Господарсько-правова відповідальність як важлива складова господарського правопорядку виконує важливі функції. Функції господарсько-правової відповідальності - це напрями її дії, той господарський результат, що настає у результаті застосування господарсько-правової відповідальності.

Господарсько-правовій відповідальності притаманні як загальні для будь-якої юридичної відповідальності, так і спеціальні функції, що є характерними лише або переважно для господарсько-правової відповідальності.

В.К. Мамутов стверджує, що найчастіше науковцями виділяються стимулююча (штрафна, попереджувальна), компенсаційна (відновлювальна), обліково-інформаційна (сигналізаційна, контрольна) функції господарсько-правової відповідальності [14, с. 37-38].

Попереджувально-стимулююча функція господарсько-правової відповідальності (як і будь-якої юридичної) проявляється в тому, що не лише застосування господарсько-правової відповідальності, а й сама загроза її застосування примушує учасників господарських правовідносин (насамперед суб'єктів господарювання) діяти правомірно, аби уникнути негативних наслідків в результаті застосування такої відповідальності. Ця функція однаковою мірою притаманна для всіх видів і форм господарсько-правової відповідальності (господарсько-правових санкцій).

В англо-американському праві своєрідною превентивною функцією можна вважати інститут номінальних збитків, які застосовуються у випадку,

коли потерпіла сторона зробила все, щоб довести розмір своїх реальних збитків, але не змогла [18, с. 100]

Штрафна функція (функція покарання за вчинене правопорушення) незначною мірою характерна для господарсько-правової відповідальності, хоча в певних випадках (сплата штрафної неустойки, яка передбачає і сплату суми неустойки, і повне відшкодування збитків; в окремих випадках це можуть бути господарсько-адміністративні штрафи за заборонені законом дії у сфері економічної конкуренції, якщо вони створили лише загрозу обмеження конкуренції на ринку, не завдавши шкоди її учасникам).

Компенсаційно-відновлювальна функція як провідна в системі функцій полягає у відновленні порушеного правопорядку й усуненні наслідків неправомірної поведінки суб'єкта (учасника) господарських відносин. Завдяки застосуванню господарсько-правової відповідальності неправомірна діяльність припиняється, деформовані господарські зв'язки нормалізуються, спричинена шкода компенсується, порушені права відновлюються, обов'язки виконуються, нездійснені платежі спрямовуються за призначенням, неправомірно отримані доходи вилучаються тощо. Ця функція притаманна всім видам і формам господарсько-правової відповідальності, але найбільше - відшкодуванню збитків, штрафним санкціям (сплаті неустойки).

Сигналізаційна функція - проявляється в тому, що застосування до суб'єкта господарювання господарсько-правової відповідальності є сигналом для нього про необхідність поліпшення своєї роботи з метою уникнення в майбутньому втрат від застосування такої відповідальності, а для контрагентів такого господарюючого суб'єкта - сигналом про необхідність зважити доцільність продовження з ним договірної зв'язку або розірвання існуючого.

Роль контрольної функції полягає в інформуванні учасників господарського життя про негаразди в діяльності їх партнерів (якщо до останніх застосовуються господарсько-правові санкції контролюючими

органами, контрагентами тощо), а відтак - у доцільності коригування своїх відносин з ними.

1.3. Підстави господарсько-правової відповідальності

Застосування таких санкцій до самих учасників господарського життя надають їм відповідну інформацію про можливі негаразди у власній діяльності (і, відповідно, необхідності її поліпшення) або порушення їхніх прав і законних інтересів (якщо санкції застосовуються неправомірно) і необхідності вжиття відповідних заходів.

Господарсько-правова відповідальність настає лише за наявності відповідних підстав. Розрізняють юридичні та фактичні підстави господарсько-правової відповідальності.

Юридичні підстави - той правовий документ, що характеризує певну поведінку суб'єкта господарювання як протиправну і передбачає за неї форму і розмір відповідальності: такими підставами в господарському праві є закон і договір.

Фактичні підстави - це ті життєві ситуації, що характеризуються законом або договором як неправомірні. Такі ситуації іменуються складом господарського правопорушення.

Своєрідність господарсько-правової відповідальності полягає в тому, що склад об'єктивної сторони господарського правопорушення залежить від виду такої відповідальності. Така особливість притаманні й суб'єктивній стороні правопорушення (зокрема вині).

При відшкодуванні збитків необхідна наявність вини порушника та всіх елементів об'єктивної сторони правопорушення, яка включає:

- протиправну поведінку - тобто таку поведінку господарюючого суб'єкта, що суперечить вимогам закону або договору;

- наявність збитків - втрати або пошкодження майна, зайвих (додаткових) витрат суб'єкта господарювання і нестриманого прибутку (якщо закон не забороняє його стягувати): при цьому необхідно довести не лише наявність збитків, а не їх розмір;
- причинний зв'язок між протиправною поведінкою і завданими збитками: при цьому враховується лише необхідний (а не випадковий) причинний зв'язок.

Про наявність вини у суб'єкта (учасника) господарських відносин (у разі порушення встановлених правил у сфері господарювання) свідчать 2 елементи: а) наявність у нього реальної можливості діяти правомірно і попередити настання негативних наслідків (збитків) і б) неприйняття ним усіх необхідних заходів щодо недопущення протиправної поведінки і попередження настання збитків.

РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ОКРЕМИХ ВИДІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА (ШТРАФНІ САНКЦІЇ ТА ГОСПОДАРСЬКО-АДМІНІСТРАТИВНИЙ ШТРАФ)

2.1. Штраф як неустойка (штрафні санкції) як вид господарського- правової відповідальності

Згідно із положеннями Господарського кодексу України, у сфері господарювання застосовуються такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції.

Штрафними санкціями у ГК України визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Неустойка (штрафні санкції) – це визначена законом або договором грошова сума, яку боржник сплачує кредиторіві у разі невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань [8, с. 94].

Відповідно до чинного законодавства загальні засади застосування неустойки передбачено як у Цивільному кодексі України, так і в Господарському кодексі України, що зумовлює необхідність визначення умов застосування зазначених актів при стягненні неустойки за невиконання та неналежне виконання договорів поставки.

Існують деякі розбіжності в регулюванні неустойки в ЦК України та ГК України.

По-перше, у ЦК України неустойка використовується як родове поняття до штрафу і пені, проте зі змісту ст. 230 ГК України виходить, що неустойка є

самостійною штрафною санкцією поряд зі штрафом та пенею, а не узагальнюючою для них категорією.

При цьому ГК України не надає критерії розмежування зазначених трьох категорій. із цього питання Вищий господарський суд зазначив, що оскільки ГК України не містить визначень неустойки, штрафу та пені, що сплачуються в разі невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання, слід виходити з визначень у ЦК України.

По-друге, відповідно до ЦК України предметом неустойки можуть бути як гроші, так і інше майно (ст. 549), тоді як за ГК України – тільки грошові кошти (ст. 230).

По-третє, відповідно до ЦК України розмір законної неустойки може бути змінено в договорі (ч. 2 ст. 551), тоді як за ГК він є імперативним (ч. 1 ст. 231).

По-четверте, за ЦК України загальним правилом є штрафна неустойка (ст. 624), тоді як за ГК – залікова (ч. 1 ст. 232).

У зв'язку із цим виникають питання який вид неустойки – штрафна чи залікова – підлягає застосуванню в господарських відносинах. В інформаційному листі Вищого господарського суду «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» зазначено, що за загальним правилом частини першої статті 624 ЦК України неустойка підлягає стягненню в повному розмірі, незалежно від відшкодування збитків (штрафна неустойка).

Проте в господарських відносинах слід застосовувати спеціальну норму частини першої статті 232 ГК України, відповідно до якої збитки відшкодовуються в частині, непокритій штрафними санкціями (залікова неустойка). Відповідно до частини другої статті 232 ГК України законом або договором можуть бути передбачені випадки, коли застосовуються інші види неустойки (виключна, штрафна, альтернативна).

Вимогу щодо сплати штрафних санкцій за господарське правопорушення може заявити учасник господарських відносин, права чи законні інтереси якого порушено, а у випадках, передбачених законом, – уповноважений орган, наділений господарською компетенцією.

Згідно з ч. 6 ст. 232 ГК України нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання припиняється через 6 місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконане, якщо інше не передбачено законом або договором.

Позитивною стороною штрафних санкцій як виду господарських санкцій є швидкість (скорочений строк позовної давності - шість місяців) та зручність застосування (незалежно від наявності збитків).

Щодо негативних ознак штрафних санкцій (неустойки), то до них відносимо обмеженість сфери застосування (лише договірні відносини).

У юридичній літературі розрізняють такі види штрафних санкцій(неустойки):

1) за юридичними підставами:

- законна (передбачається в законі)
- договірна (передбачається в договорі)
- законно-договірна (передбачається в законі, і розмір її коригується

договором в межах, не заборонених законом);

2) за співвідношенням стягнення неустойки та відшкодування збитків:

- залікова (стягується неустойка, а збитки - в частині, не покритій неустойкою)
- альтернативна (на вибір кредитора стягується неустойка або відшкодовуються збитки)
- виключна (стягується лише неустойка, збитки не підлягають відшкодуванню)
- штрафна (стягується неустойка і повністю відшкодовуються збитки).

окрім видів існують форми вираження неустойки як штрафних санкцій, тож вона виражається:

1) у відсотковому відношенні до суми порушеного зобов'язання незалежно від строку прострочення;

2) у відсотковому відношенні до суми порушеного зобов'язання залежно від строку прострочення;

3) в твердій сумі (застосовується рідко через інфляційні процеси в економіці);

4) в кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг).

Неустойка стягується в претензійно-позовному порядку.

Господарським кодексом України (ст. 233) передбачено можливість зменшення розміру штрафних санкцій судом у разі, якщо:

1) належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора (при цьому має враховуватися ступінь виконання зобов'язання боржником, майновий стан сторін, їх майнові та інші інтереси, що заслуговують на увагу);

2) якщо порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин.

у разі недосягнення згоди між сторонами щодо встановлення та розміру штрафних санкцій за порушення зобов'язання спір може бути вирішений в судовому порядку за заявою зацікавленої сторони відповідно до вимог ГК України.

Щодо окремих видів зобов'язань чинним законодавством може бути визначений розмір штрафних санкцій, зміна якого за погодженням сторін не допускається.

Розмір штрафних санкцій, що застосовуються у внутрішньогосподарських відносинах за порушення зобов'язань, визначається відповідним суб'єктом господарювання – господарською організацією.

Згідно із Зу «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» від 22 листопада 1996 р. платники грошових коштів сплачують на користь одержувачів цих коштів за прострочку платежу пеню в розмірі, що встановлюється за згодою сторін. означений розмір пені обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки НБу, що діяла у період, за який сплачується пеня.

Чинним законодавством або договором можуть бути передбачені випадки, коли допускається стягнення тільки штрафних санкцій, при цьому можливість вимагати відшкодування збитків виключається (виключна неустойка), коли збитки підлягають стягненню у повній сумі понад штрафні санкції (штрафна неустойка), коли за вибором кредитора можуть бути стягнуті або збитки, або штрафні санкції (альтернативна неустойка).

утім відповідальність у вигляді сплати неустойки застосовується і тоді, коли господарське правопорушення взагалі не призвело до виникнення збитків у потерпілої сторони.

Відповідно до ч. 3 ст. 551 ЦК України, ст. 233 ГК України розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення.

Сплата штрафних санкцій за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання не звільняє боржника від виконання зобов'язання в натурі, крім випадків, передбачених у ч. 3 ст. 193 ГК України (коли інше передбачено законом або договором, або управнена сторона відмовилася від прийняття виконання зобов'язання).

2.2. Господарсько-адміністративний штраф як складова інституту господарсько-правової відповідальності

Значну увагу у сучасній юридичній теорії заслуговує проблема визначення поняття «адміністративно-господарські санкції».

Згідно із ст. 238 ГК України за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків.

З даного законодавчого визначення можна виділити наступні основні ознаки господарсько-адміністративних санкцій:

- адміністративно-господарські санкції застосовуються до суб'єктів господарювання;
- адміністративно-господарські санкції за змістом є заходами організаційно-правового або майнового характеру;
- метою застосування адміністративно-господарських санкцій є припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідація його наслідків;
- адміністративно-господарські санкції застосовуються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування;
- підставою застосування адміністративно-господарських санкцій є порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності.

Згідно Господарського кодексу України адміністративно-господарські санкції застосовуються за порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності.

Адміністративно-господарські санкції за своїми матеріальними та процесуальними властивостями мають загальні ознаки адміністративної відповідальності, а саме не мають компенсаційного характеру, не відновлюють початкового майнового стану, їх стягнення здійснюються не на користь іншої сторони або особи господарсько-правових відносин.

Адміністративно-господарський штраф – це грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету у разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності [1].

В адміністративній практиці штраф є однією з найпоширеніших форм адміністративної відповідальності, адже він передбачений як єдине або альтернативне адміністративне стягнення за більшість адміністративних правопорушень.

Штраф як захід адміністративної відповідальності покликаний покарати особу, винну у вчиненні адміністративного правопорушення, виховати її, а також запобігти вчиненню нових правопорушень у подальшому як самим правопорушником, так і іншими особами.

Як правило, цей вид санкцій застосовується за порушення податкового, фінансового законодавства (ч. 2 ст. 241 ГК) , хоча норми права часто встановлюють штраф за правопорушення, вчинені в організаційно-господарських відносинах.

Закріплена в ч.1 ст. 241 ГК України дефініція адміністративно-господарського штрафу не розкриває методи обчислення цієї санкції.

Дослідження положень законодавства, яким регулюються організаційно-господарські відносини, вказує на застосування законодавцем переважно відносно визначеної форми штрафу. Причому норми права, де передбачена така

санкція, майже не наводять обставин, які дозволяють встановити мінімальний чи максимальний розмір відповідальності за конкретне правопорушення.

Зокрема, відповідно до ст. 17 Закону України «Про природні монополії» невиконання або несвоєчасне виконання рішень органів, які регулюють діяльність суб'єктів природних монополій, та порушення умов і правил здійснення підприємницької діяльності у сфері природних монополій, ліцензійних умов провадження господарської діяльності караються штрафом у розмірі до п'яти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян [5].

За правопорушення, визначені у п. 2 Положення «Про порядок накладення на суб'єктів господарювання штрафів за порушення законодавства в галузі електроенергетики та теплопостачання», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.1999 №1312, з порушника стягується штраф розміром до п'яти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

у доктрині сутність та призначення штрафів викликала дискусію серед представників наукових шкіл господарського та адміністративного права. Виходячи зі сформульованої дослідниками аргументації обґрунтування того або іншого погляду, більш переконливим з точки зору правового регулювання організаційно-господарських відносин видається погляд, відповідно до якого штрафні санкції, що застосовуються до господарських організацій за порушення ними правил здійснення господарської діяльності та управління нею, є адміністративно-господарськими санкціями.

Визначаючи розмір штрафу, правозастосовчий орган повинен враховувати тяжкість правопорушення, його тривалість, повторюваність, здатність правопорушника запобігти протиправним наслідкам. На відміну від неустойки, закон не допускає зменшення адміністративно-господарських штрафів за рішенням суду [19, с. 181].

Насамперед наведена особливість стосується санкцій, де відсутня максимальна межа впливу на економічні інтереси правопорушника. існуюча

законодавча прогалина часто перетворює штраф на засіб надмірного покарання учасників організаційно-господарських відносин.

Прикладом таких санкцій слугує норма, закріплена у ч. 3 ст. 17 Закону України «Про природні монополії», згідно з якою за порушення тридцятиденного строку сплати штрафних санкцій суб'єкт природних монополій сплачує пеню у розмірі одного відсотка від суми встановленого штрафу за кожен день прострочення [5].

Поряд з основною відносно визначеною санкцією, передбачена пеня позбавлена попереджувальних властивостей, оскільки спрямована на скорішу сплату штрафу, а не на виконання організаційно- господарських повноважень суб'єктами природних монополій.

РОЗДІЛ 3. СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ ШТРАФУ ЯК НЕУСТОЙКИ (ШТРАФНІ САНКЦІЇ) ТА ГОСПОДАРСЬКО- АДМІНІСТРАТИВНОГО ШТРАФУ

З метою уникнення неправильного трактування та розуміння сутності та особливостей видів штрафів, розглянутих у дослідженні розглянемо їх спільні та відмінні риси.

Спільним для обох правових норм є те, що вони виступають як штрафні санкції. Санкції – це передбачені законом або договором заходи впливу, міра юридичної відповідальності за порушення законодавства або договору, зобов'язання, що застосовуються до винної особи і тягнуть за собою певні несприятливі (негативні) для неї наслідки [16, с. 354].

В юридичній літературі вказується на те, що неустойка як штрафна санкція має подвійну природу. Згідно ЦК України неустойка є видом забезпечення виконання зобов'язань. у ГК України неустойка розглядається через призму відповідальності, а саме як штрафні санкції.

На перший погляд утворюється колізія між двома кодексами. але ст. 199 ГК України у частині визначення способів забезпечення виконання зобов'язань відсилає до ЦК України. Так, «до відносин щодо забезпечення виконання зобов'язань учасників господарських відносин застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України» [1].

о. В. Михайлов також наголошує на змістовній ідентичності понять неустойки за Цивільним кодексом і штрафних санкцій за Господарським кодексом [13, с. 56].

Таким чином, ГК України у ст. 230 розглядає неустойку як санкцію за виконання чи неналежне виконання зобов'язань. Тобто, згідно критерію для розмежування різних проявів неустойки, запропонованого о. о. отрадновою, після порушення зобов'язання, тобто в разі невиконання неустойкою

забезпечувальної функції, вона перетворюється у міру відповідальності. В цьому разі неустойка набуває також значення способу захисту порушеного права [15, с. 5].

адміністративно-господарський штраф також розглядається як захід адміністративної відповідальності. Так, Д. М. Лук'янець вказує на те, що переважна більшість адміністративно-господарських санкцій, за винятком антидемпінгових заходів, за своїми ознаками як раз і є або заходами адміністративного припинення, або заходами адміністративної відповідальності. Він вважає, що штраф є заходом юридичної відповідальності, але не може вважатися адміністративно-господарською санкцією в розумінні ст. 238 ГК України [13, с. 12].

Разом із тим, автор не розмежовує поняття «заходи відповідальності» та «санкція», оскільки до теперішнього часу в юридичній науці відсутня єдність щодо тлумачення цих понять. у той час, з точки зору Д. Х. Липницького та Г. Д. Болотової ці поняття розглядаються, як тотожні [12].

Разом із цим доречною в даному випадку є точка зору В.С. Щербини, яка полягає в тому, що нечіткість і неповнота визначення в ч.1 ст. 238 ГК України мети застосування адміністративно-господарських санкцій (в тому числі і відсутність вказівки на каральну функцію застосування цих санкцій) не повинні слугувати головним (визначальним) критерієм віднесення тих або інших заходів впливу до адміністративно-господарських санкцій, а також протиставлення їх заходам юридичної відповідальності [19].

Так, і Податковий кодекс чітко встановлює одну з ознак адміністративно-господарського штрафу – захід відповідальності, що застосовуються до правопорушника за вчинення правопорушення [3].

Метою застосування неустойки як штрафної санкції є захист інтересів кредитора [8, с. 97].

Метою застосування адміністративно-господарських штрафів є припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідація його

наслідків, а відповідно ст. 23 КупаП адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення [2].

В залежності від тих чи інших прикладних правових проблем, що виникають у використанні штрафних санкцій та адміністративно-господарських штрафів, фахівці виокремлюють певні ознаки, за якими розрізняються ці види санкцій.

Аналіз норм відповідних статей Господарського кодексу України дозволяє зробити висновок, що від штрафних санкцій (неустойки) господарсько-адміністративний штраф відрізняється тим, що:

1. Сплачується відповідно до законодавства (неустойка може сплачуватись як за договором, так і за законом).

2. Сплачується державі (неустойка – стороні в договорі, щодо якої не були виконані зобов'язання контрагентом), застосовується лише у вертикальній відносинах (неустойка – в горизонтальних).

3. Стягується в адміністративному порядку, тобто за рішенням уповноважених органів (неустойка – в претензійно-позовному порядку).

Дослідники з питань фінансового права подають відмінності цивільно-правового та фінансового штрафу. Використання цього поділу для даного дослідження є цілком обґрунтованим, оскільки адміністративно-господарський штраф застосовується і у випадках порушень суб'єктами господарювання податкового законодавства, яке автори відносять до фінансового.

Так, на думку З. Будько та М. Сакали від цивільно-правового штрафу (до якого відноситься і неустойка), фінансовий штраф відрізняється наступним:

- підставою для накладення штрафу у цивільному праві є порушення зобов'язання; підставою ж накладення фінансового штрафу є вчинення фінансового правопорушення;

- цивільний штраф може бути накладено на особу внаслідок порушення як закону так і договірною зобов'язання; фінансовий штраф може бути накладено тільки у випадку порушення норм законодавства;

- суб'єкти фінансово-правової відповідальності є безпосередніми учасниками податкових правовідносин; суб'єкти цивільно-правової відповідальності можуть виступати учасниками як цивільних, так і адміністративних чи кримінальних відносин [7, с. 167];

- розмір цивільно-правового штрафу визначається стороною право якої порушено під час пред'явлення вимог, та може бути зменшений на її власний розсуд, та в подальшому під час розгляду цивільної справи судом не може бути збільшений [17, с. 164].

О. М. Вінник розрізняє наступні види неустойки (штрафних санкцій) за юридичними підставами: законна (передбачається в законі), договірна (передбачається в договорі), законно-договірна (передбачається в законі, і розмір її коригується договором в межах, не заборонених законом).

Також він вказує на те, що ГК України передбачає традиційне (таке, що передбачалося ще в ЦК уРСР і широко застосовується в зарубіжному законодавстві) правило, відповідно до якого загальним правилом є застосування залікової неустойки, якщо інше не передбачено законом або договором (ст. 232) [8, с. 97].

Згідно із Податковим кодексом України, штрафна санкція (фінансова санкція, штраф) – це плата у вигляді фіксованої суми та/або відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності [3].

Податкові органи накладають штрафи на юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців за:

- порушення встановленого порядку взяття на облік реєстрації в органах державної податкової служби;
- порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття банківських рахунків;
- порушення платником податків порядку подання інформації про фізичних осіб – платників податків;
- неподання або несвоєчасне подання податкової звітності або невиконання вимог щодо внесення змін до податкової звітності;
- порушення встановлених законодавством строків зберігання документів з питань обчислення і сплати податків та зборів, а також документів, пов'язаних із виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи;
- порушення правил застосування спрощеної системи оподаткування фізичною особою – підприємцем;
- штрафні (фінансові) санкції (штрафи) у разі визначення контролюючим органом суми податкового зобов'язання;
- відчуження майна, яке перебуває у податковій заставі, без згоди органу державної податкової служби;
- порушення порядку отримання та використання торгового патенту;
- порушення правил сплати (перерахування) податків;
- порушення правил нарахування, утримання та сплати (перерахування) податків у джерела виплати;
- неподання або подання з порушенням строку банками чи іншими фінансовими установами податкової інформації органам державної податкової служби [3].

органи антимонопольного комітету України накладають штрафи на юридичних осіб, посадових осіб органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, підприємств, установ, організацій, а також громадян, зареєстрованих як підприємці, за:

- дії, передбачені ст. 29-32 ГК України (зловживання монопольним становищем на ринку; неправомірні угоди між суб'єктами господарювання; дискримінація суб'єктів господарювання; недобросовісна конкуренція);
- неподання чи несвоєчасне подання передбаченої законом інформації або подання завідомо недостовірної інформації антимонопольному комітету України, його територіальним відділенням;
- ухилення від виконання чи несвоєчасне виконання рішень антимонопольного комітету України, його територіальних відділень [11, с. 229].

Крім того, адміністративно-господарські штрафи передбачені у багатьох спеціальних законах, які регулюють ту чи іншу сферу господарської діяльності. До них, зокрема, відносяться закони України: «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (ст. 22), «Про природні монополії» (ст. 17), «Про захист прав споживачів» (ст. 23) тощо.

Важливою особливістю штрафних санкцій як господарських є їх застосування за ініціативою учасників господарських відносин, а адміністративно-господарські санкції застосовуються уповноваженими органами державної влади або місцевого самоврядування.

Так, В. авер'янов зазначає, що адміністративно-правові санкції відрізняються від інших засобів впливу на суб'єктів господарювання тим, що вони застосовуються особливим суб'єктом, в якому уособлюється так звана «публічна адміністрація» у вигляді або державних органів виконавчої влади, або виконавчих органів місцевого самоврядування [5, с. 117].

Слід зауважити, що із тлумаченням застосування штрафних санкцій щодо суб'єктів господарювання та розмежування виду відносин (горизонтальні та вертикальні), на практиці виникають певні проблеми.

і. о. Віхрова відзначає, що в юридичній науці найбільш поширеним є уявлення, що штрафні санкції застосовуються лише у договірних зобов'язаннях,

а за порушення правил здійснення господарської діяльності до порушника застосовуються адміністративно-господарські санкції, у зв'язку з цим ставиться під сумнів правильність наведеного вище положення ст. 230 ГК України щодо відповідної підстави застосування штрафних санкцій [10, с. 54].

Дане уявлення ґрунтується на традиційному розумінні штрафних санкцій (неустойки) в господарських відносинах як таких, що мають договірну природу. але ж правила здійснення господарської діяльності встановлюються не тільки законодавчими актами, за порушення яких застосовуються адміністративно-господарські санкції (ст. 238 ГК України), а у відповідних межах і внутрішньосистемними актами центрів господарських систем – як державних (зокрема, міністерств, державних господарських об'єднань), так і недержавних (недержавних об'єднань підприємств, об'єднань громадян, релігійних організацій тощо), а також локальними нормативно-правовими господарськими актами.

За порушення цих правил може бути передбачена відповідальність у формі саме штрафних (не адміністративно-господарських) санкцій, які застосовуються центрами та учасниками вказаних систем або суб'єктами господарювання, але ж не уповноваженими органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, як адміністративно-господарські санкції [10, с. 53].

До штрафних санкцій, на думку о. П. Подцерковного, може бути віднесений, зокрема, штраф, що стягується господарським об'єднанням з підприємства, яке входить до його складу, за порушення ним порядку погодження цін, встановленого локальними актами господарського об'єднання [16, с. 155–156].

На підтвердження більшої адекватності цієї точки зору сучасним умовам господарювання вказує також ч. 7 ст. 231 ГК України, згідно якій розмір штрафних санкцій, що застосовуються у внутрішньогосподарських відносинах

за порушення зобов'язань, визначається відповідним суб'єктом господарювання – господарською організацією.

Штрафні санкції та неустойка також відрзняються за формами стягнення.

Неустойка стягується в претензійно-позовному порядку у наступних формах: в процентному відношенні до суми порушеного зобов'язання незалежно від строку прострочення (наприклад, 20% вартості поставленої продукції, що не відповідає вимогам щодо її якості); в процентному відношенні до суми порушеного зобов'язання залежно від строку прострочення (наприклад, 0,1% несплаченої суми за кожний день прострочення); в твердій сумі (застосовується рідко через інфляційні процеси в економіці); в кратному розмірі до вартості товарів (робіт, послуг).

Господарсько-адміністративний штраф стягується у процентному або кратному відношенні до суми порушення; у певній кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у чітко встановлених сумах.

Щодо останнього, до тут слід брати до уваги ПК України, у якому, на відміну від попереднього податкового законодавства, більша частина штрафних санкцій встановлена певною сумою (напр. 120, ст. 121 тощо). Також має місце процентне відношення до суми встановлених ставок (напр. ст. 122, ст. 123, ст. 125 тощо) і розміром вартості відчуженого майна (напр. ст. 124) [3].

Слід також зауважити, що Господарський кодекс (ст. 233) передбачає можливість зменшення розміру штрафних санкцій судом у разі, якщо:

1) належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора (при цьому має враховуватися ступінь виконання зобов'язання боржником, майновий стан сторін, їх майнові та інші інтереси, що заслуговують на увагу);

2) якщо порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин.

Щодо господарсько-адміністративного штрафу, то він стягується за порушення законодавства у чітко встановлених межах відповідно до

порушення без дотримання претензійного порядку, за наявності лише протиправної поведінки (фактична підстава).

ВИСНОВКИ

Господарсько-правова відповідальність визначається як правові відносини, які виникають внаслідок вчинення господарського правопорушення між суб'єктами господарювання або між суб'єктом господарювання та органом державної влади чи органом місцевого самоврядування, в результаті чого суб'єкт господарювання, винний у вчиненні правопорушення зазнає несприятливих наслідків майнового або організаційного характеру, які передбачені господарсько-правовими санкціями.

Згідно із положеннями Господарського кодексу України, у сфері господарювання застосовуються такі види господарських санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції.

Штрафними санкціями у ГК України визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Адміністративно-господарські санкції за своїми матеріальними та процесуальними властивостями мають загальні ознаки адміністративної відповідальності, а саме не мають компенсаційного характеру, не відновлюють початкового майнового стану, їх стягнення здійснюються не на користь іншої сторони або особи господарсько-правових відносин.

Адміністративно-господарський штраф – це грошова сума, що сплачується суб'єктом господарювання до відповідного бюджету у разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності.

В залежності від тих чи інших прикладних правових проблем, що виникають у використанні штрафних санкцій та адміністративно-господарських штрафів, фахівці виокремлюють певні ознаки, за якими розрізняються ці види санкцій.

аналіз норм відповідних статей Господарського кодексу України дозволяє зробити висновок, що від штрафних санкцій (неустойки) господарсько-адміністративний штраф відрізняється тим, що:

1. Сплачується відповідно до законодавства (неустойка може сплачуватись як за договором, так і за законом).

2. Сплачується державі (неустойка – стороні в договорі, щодо якої не були виконані зобов'язання контрагентом), застосовується лише у вертикальній відносинах (неустойка – в горизонтальних).

3. Стягується в адміністративному порядку, тобто за рішенням уповноважених органів (неустойка – в претензійно-позовному порядку).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. №8073–X // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
3. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. №2755–Vi // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – №13–14, №15–16, №17. – Ст. 112.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
5. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - №30. – Ст. 238.
6. Авер'янов В. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний привід для теоретичної дискусії / В. Авер'янов // Право України. – 2003. – №5. – С. 117–120.
7. Будько З. М. Фінансово-правова відповідальність за вчинення податкових правопорушень : дис.. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / З. М. Будько. – Запоріжжя, 2005. – 218 с.
8. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій / О. М. Вінник. – К. : атіка, 2004. – 624 с.
9. Вінник о. М. Господарське право: навчальний посібник // О. М. Вінник. - К.: Правова єдність, 2009 -766 с.
10. Віхрова І. О. особливості штрафних санкцій у господарських відносинах у сфері ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС / І. О. Віхрова // Право та управління. – 2011. – №2. – С. 52–57.
11. Господарське право України : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / В. М. Гайворонський, В. П.

- Жушман, Н. В. Погорецька та ін. ; за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. – Х. : Право, 2005. – 384 с.
12. Липницький Д. Х. Поняття і види санкцій по господарському праву
Хозяйственное право : учебник / Д. Х. Липницький, А. Г. Болотова. – К. :
Юриком Інтер, 2002. – С. 864–871.
13. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності:
концептуальні засади та проблеми право реалізації : автореф. дис. ... д-ра
юрид. наук: 12.00.07 / Д. М. Лук'янець; НАН України; інститут держави і
права ім. В. М. Корецького. – К., 2007. – 18 с.
14. Мамутов В.К., Овсиенко В.В., Юдин В.Я. Предприятие и материальная
ответственность. – К.: Наукова думка, 1971. – 191 с.
15. Отраднова О. О. Неустойка в цивільному праві : автореф. дис. ... канд.
юрид. наук: 12.00.03 / О. О. отраднова; Київський Національний
університет імені Тараса Шевченка – К., 2002. – 20 с.
16. Подцерковный О. П. Денежные обязательства и расчетные
правоотношения в Украине / О. П. Подцерковный. – одесса : Студия
«Негоціант», 2005. – 308 с.
17. Сакали М. Я. Види заходів відповідальності, які застосовуються за
вчинення податкових правопорушень юридичними особами / М. Я.
Сакали // Митна справа. – 2011. – №2(74). – Ч.2. – С. 163–167.
18. Свод английского гражданского права / Под ред. Э. Дженкса. – М.:
Юридическое издательство НКЮ СССР, 1941. – 303 с
19. Щербина В.С. адміністративно-господарські санкції в системі заходів
господарсько-правової відповідальності / В. С. Щербина // Вісник
господарського судочинства. – 2006. – № 2. – С. 180–185.